

הנחת תפילין על כתובת קעקע מכווערת

הרב נחום אליעזר רבינוביץ

שאלה*

אדם אחד שירת שנים רבות בצי הסחר האנגלי, וכמנהג יורדי הים רוב גופו מכוסה כתובות קעקע, ובפרט על זרועותיו, צורות מכווערות ביותר אשר אי אפשר להעבירן. עכשיו חזר בתשובה ורוצה להניח תפילין – מה דינו?

תשובה

שאלה כזו ממש כבר נשאלה לפני הרה"ג ר' יצחק יעקב ווייס (שליט"א) [זצ"ל], מלפנים אב"ד מנצ'סטר, וקבעה בספרו מנחת יצחק (ח"ג סי' יא). שם כתב שיכסה רוב הצורה בעור דק מאוד – עור דווקא, שאם תישמט התפילה לשם, מין במינו אינו חוצץ – ויניח פנוי כשיעור מקום תפילה קטנה מאוד, אשר באותו מקום מצומצם לא תיראה כל כך התמונה המגונה. עיי"ש טעמו ונימוקו.

אולם העצה הזאת קשה ליישם אותה בנידון זה מכמה טעמים, על כן נשנה פרשה זו בקיצור.

נחלקו הראשונים אם אסור שיהיה דבר חוצץ בין בשרו לתפילין של יד, כמבואר בבית יוסף (או"ח סי' ז). כתב הרא"ש בהלכות תפילין (סי' יח): "מדגרסינן בערכין (ג, ב): והני כהני הואיל וליתנהו במצוה דיד דכתיב (גבי בגדי כהונה) 'ילבש על בשרו' – שלא יהא דבר חוצץ בינו לבשרו, שמע מינה דתפילין נמי אבישרא מנח להו בלא חציצה (שאם לא כן למה לא יניח התפילין על הבגד?)".

אולם רש"י (ערכין שם) כתב: "ותפילין על בשרו בעינן תחת בגדיו בקיבורת אצל הכתף, כדאמר בהקומץ רבה דתחת בגדיו בעינן, דכתיב: 'והיה לך לאות' ולא לאחרים לאות". הרי שהדגיש שעיקר הקפידא בתפילין שיהיו תחת בגדיו כדי שלא יראו בחוץ, ומשום כך אי אפשר לכהן להניח על גבי בגדיו בגלוי, אבל לא משום חציצה. וצריך לומר שמה שכתב: "ותפילין על בשרו בעינן" – לאו דווקא על בשרו ממש, אלא כמו שמבאר

בהמשך לשונו שהוא "תחת בגדיו". ואם תאמר, למה לא הניח הכהן התפילה על בגדו שלא יחצוץ בין הבגד לבשר ויכסה על התפילה בגד אחר נוסף על בגדי כהונה? לזאת כתב הר"ן (מגילה טו, ב מדפי הרי"ף) שאפשר שאסור ליתן שום דבר, ואפילו תפילין שהן חפץ של מצוה, על בגדי כהונה. ואפילו כהן גדול שלובש מעיל על הכתונת, שמא יש לומר שאף הוא אסור לו ללבוש תפילין בין כתונת למעיל, שהרי מעיל דווקא ציוותה התורה ללבוש על הכתונת, אבל דבר אחר אסור שיהא על הכתונת.

* הדרום מה, תשרי תשל"ח.

ועיין מגילה (כד, ב): "נְתַנָּה (לתפילה של יד) על בית אונקלי שלו (= על בית יד לבושו מבחוץ) הרי זה דרך החיצונים". ופירש רש"י: "דרך החיצונים – בני אדם ההולכים אחר דעתם חוץ מדעת חכמים דבעינן לך לאות' ולא לאחרים לאות'".

והר"ן על הרי"ף כתב (שם): "הרי זה דרך החיצונים – קרוב למין הוא, אבל מין גמור לא הוי, דהא לא עקר גזרה שווה, דהא מניחה במקום הקבורת. ומכאן דקדק הרשב"א דתפילין של ראש מותר לתת אותה על כובע... דהא בשל יד לא אסרו ליתן אותם על גבי אונקלי אלא משום דכתיב בהו 'לך לאות', הא לאו הכי שרי".

לשיטת הרא"ש יש לפרש "הרי זה דרך החיצונים" משום שאינו חושש לחציצה, ובאמת בנימוקי יוסף הנדפס מכ"י (מהדורת בלאו) מביא את שני הפירושים (ברם יש גם דרך שלישית בפירוש משנה זו, והיא של הרמב"ם ורבינו חננאל, שפירשו כי על בית אונקלי אינו במקום תפילין כלל).

בשלחן ערוך (או"ח סי' כז, ד) פסק כהרא"ש והטור: "לא יהא דבר חוצץ בין תפילין לבשרו, לא שנא של יד ולא שנא של ראש". אולם במגן אברהם (ס"ק ו) מתיר למי שיש לו מכה בקיבורת להניח תפילין על הסמרטוטין שעל גבי המכה, מאחר שגם המחבר (סעיף ה) מתיר להניח תפילין של ראש על גבי כובע למי שעלול לנזילות (- ט"ז שם ס"ק ה: שיש לו מכאוב בראשו ואם יגלה ראשו יזיק לו הקרירות), והוא כהרשב"א, אלא שבעקבות הרמ"א כתב המגן אברהם (ס"ק ח) שהמניח תפילין של יד על התחבושת לא יברך על של יד כי אם על של ראש, שהרי לדעת הרא"ש ודעימיה חציצה פוסלת.

והנה המלבי"ם בספר ארצות החיים (סי' כז, המאיר לארץ כה) הקשה עוד קושיה מן הגמרא (מנחות לז, ב): "רב אשי הוה יתיב קמיה דאמימר, הוה ציריא בידיה וקא מתחזיין תפילין (מכה היתה לו אצל הקיבורת ונקרע חלוקו שם כדי שלא תדחק המכה והיו נראין התפילין דרך הקריעה – רש"י). אמר ליה, לא סבר לה מר 'לך לאות' ולא לאחרים לאות'?" אמר ליה, במקום 'לך לאות' איתמר. הקשה המלבי"ם, להרשב"א (על פי פירושו של המגן אברהם) שהמניח על בית אונקלי הוא דרך החיצונים משום שצריך 'לך לאות', מהו זה שאמר "במקום לך לאות", שמשמע שאין קפידא אלא שיהיה למעלה במקום הקיבורת, ואם הוא מגולה לית לן בה? לפיכך יצא לחדש שלהרשב"א שפיר נלמד מ'לך לאות' שעל גבי הבגד אסור להניח תפילין שאין זה 'לך לאות', אבל מכל מקום אם הניח על גבי סמרטוט ולא בגד, וגם כיסה על גביהן בבגדו – זה מותר להרשב"א.

ולוא דמסתפינא הייתי אומר שאפשר לפרש כמו שתפשו הר"ן והמגן אברהם בדעתו של הרשב"א, שגם על הבגד מותר להניח תפילין של יד, אלא שצריך לכסותו בבגד אחר. שהרי כתב הרשב"א בתשובה (הועתקה בארחות חיים הל' תפילין אות יח, והביאה הבית יוסף או"ח סי' כז): "שהיה רב אשי סבור שצריך להיות מכוסה לעולם", משמע שמה שאמר אמימר: "במקום לך לאות" פירושו – מכיון שהניח תחת בגדו לא אכפת לן אם לפעמים נראית התפילה דרך קרע, מאחר שזה נקרא מכוסה שהרי כיסהו. אבל ודאי שלא עלה על דעתו לומר שניתן להניחה בגלוי לגמרי.

נמצא, שלמסקנת הגמרא מן הכתוב 'לך לאות' נלמדים שני דינים: א) שיהא במקום הקיבורת. ב) שיכסה אותה בבגדו, כי ללבשה בגלוי ממש זהו דרך חיצונים, אבל אין צריך שלעולם לא יראו התפילין מתוך הבגד, וכל שלבש בגד על גבן אפילו נראית התפילה דרך קרע לית לן בה. וגדולה מזו למדנו ביומא (לה, ב) בכתנות של רבי אלעזר בן חרסום שלא הניחוהו אחיו הכהנים ללבשה מפני שנראה כערום, מוכח שאף על פי שהיה בשרו נראה מתוכה דינו כלבוש בגדי כהונה, ואין זה אלא קפידא בעלמא של אחיו הכהנים שראו בזה גנאי. והוא הדין גבי תפילה של יד, כל שלבש בגד

על גבה זה מספיק, וזהו שכתב רש"י (מנחות שם): "מקום שרוב בני אדם אין נראה לאחרים דהיינו קבורת, ולעולם אם נקרע שרי" (ומיושבת בזה גם קושיית הטורי אבן על רש"י מגילה שם).

והנה יש גם דעה לפיה צריך להניח תפילין של יד דווקא על גבי בגד, והיא של מהר"ם די לונזאנו (ספר המעריך, ערך חזק), על דברי הירושלמי ברכות (פרק ב הלכה ג): "ר' יוחנן בסיתוא דהוה חזיק רישיה הוה לביש תרויהון, ברם בקייטא דלא הוה חזיק רישיה לא הוה לביש אלא דאדרעיה. ואינו אסור משום ערוה? א"ר חייא בר אבא, אפיקרסין היה לובש מבפנים". וכך פירש: "פירוש: לפי שאמרו שהיה ר' יוחנן לובש תפילין של יד תחת הלבושים קא סלקא דעתך על בשר ממש, ולכן מקשה ואינו אסור משום ערוה, בתמיהא, ומשני שהחלוק היה בין התפילין לבשרו". אמנם הרבה תפשו על הר"ם לונזאנו, אבל המהרש"ם בהגהותיו (דעת תורה, הגהות וביאורים על שו"ע, נסדר ע"י נכד המחבר, או"ח סי' כז, ד) ציין לדעת הר"ם לונזאנו, אשר על כן ודאי ראוי לצרף דעתו על כל פנים כסניף.

מעתה הלא בשלחן ערוך פסק לחושש בנזילות כהרשב"א לגבי תפילין של ראש, וממילא מוכח שמה שתפס סתם כהרא"ש אין זה אלא בלא שעת הדחק, והרי הרשב"א עצמו לא רצה לשנות המנהג למעשה כמבואר בבית יוסף. אבל במקום צורך יש לסמוך על רש"י והרשב"א והר"ן והריב"ש שכולם סוברים שאין חציצה בתפילין, והמגן אברהם פסק כמותם. ואף המלבי"ם שחולק על פירושו של המגן אברהם ברשב"א, אף הוא מסכים לדין "אבל יכול להניחם על גבי סמרטוט". ובנידון שלנו ודאי מתאים פירושו של מהר"ם לונזאנו בירושלמי "ואינו אסור משום ערוה?", כי איך אפשר לברך כנגד צורות מכוערות, וכל שכן להניח התפילין עליהן?

לפיכך: בנידון דידן, יכרוך בד דק סביב הקיבורת, ואם אפשר לעשותו מעשה קליעה עם נקבים כל שלא תראה התמונה מה טוב. ואין לחוש למראית עין, שהרי הרואה יסבור שתחבושת היא זו ומן הסתם יש לו מכה. ובדין הברכה ינהג כמגן אברהם הנ"ל, ויברך על תפילין של ראש בלבד "להניח תפילין". אם יש צורות מכוערות גם על שאר היד, לעניין שאר ברכות הואיל ומן הסתם אין אדם מסתכל על ידיו כאשר הוא מברך מותר לו לברך, אולם ודאי מן הראוי לכסות את הצורות שעל שאר היד, משום הרחק עצמך מן הכיעור, ושלא יתמהו עליו הרואים.